

Finansijska pismenost u Bosni i Hercegovini

Edib Smolo
Emil Knezović¹

Sažetak

Svrha ove studije jeste preliminarna analiza finansijske pismenosti u Bosni i Hercegovini (BiH) sagledavanjem triju glavnih dimenzija: kamate, inflacije i diversifikacije. Ciljna populacija bili su radno sposobni pojedinci od 18 do 65 godina. Primarno kros-sekcionalno prikupljanje podataka organizovano je korištenjem upitnika, a rezultat je 638 upotrebljivih odgovora. Podaci su predstavljeni pomoću deskriptivne statistike, kroz niz opisa i prikaz frekventnosti. Rezultati prikazuju stepen finansijske pismenosti uzimajući u obzir nekoliko demografskih faktora, kao što su rod, starosna dob, obrazovanje i mjesečni prihod pojedinca, kao i uporednu procjenu s prethodnim studijama. Studija ukazuje na umjereni nivo finansijske pismenosti u Bosni i Hercegovini jer je svaki treći-četvrti ispitanik mogao tačno odgovoriti na sva tri pitanja korištena za mjerenje finansijske pismenosti. Također, u skladu s prethodnim studijama, finansijska pismenost zavisi od prihoda, obrazovanja i starosti ispitanika. Ovo je prva studija ovakve vrste i obogaćuje postojeću literaturu o finansijskoj pismenosti ispitivanjem ovog važnog konstrukta unutar Bosne i Hercegovine.

Ključne riječi: finansijska pismenost, finansijsko znanje, finansijske vještine, demografski faktori, Bosna i Hercegovina

1 Ovaj rad podržao je Centar za napredne studije (Ugovor o grantu broj 1778-3-XII/21). Autori zahvaljuju svojim kolegama dr. Šejmi Aydin, Azri Bičo i Hamzi Smajiću na konstruktivnim komentarima koji su uveliko pomogli u reviziji rada i pripremi aktualne verzije.

Uvod

U današnjem svijetu, promjena je jedina konstanta. Finansijska tržišta zajedno sa svim svojim komponentama ubrzano se razvijaju i svakim danom postaju sve složenija. To je rezultat dugotrajnog perioda stabilnog ekonomskog rasta, lahko dostupnog novca i deregulacije finansijskih tržišta u cijelom svijetu, koji su otvorili put proliferaciji inovativnih i složenih finansijskih struktura koje daleko prevazilaze stvarni potencijal i potrebe privrede.

Sa široko rasprostranjenom dostupnošću ovih brojčano rastućih finansijskih proizvoda i usluga, te u današnjem sve zahtjevnijem finansijskom okruženju, obični ljudi suočeni su sa složenijim donošenjem odluka u svakodnevnom životu. Nadalje, finansijska tehnologija (*Fintech*)² i finansijska digitalizacija,³ koje revolucioniraju industriju finansijskih usluga, dodatno usložnjavaju ovaj problem.⁴

Shodno tome, za donošenje efikasnih odluka potrebne su finansijske vještine.⁵ Drugim riječima, finansijska pismenost ljudi određuje njihovo učinkovito donošenje odluka koje utječu ne samo na pojedince već i na društvo u cjelini.⁶ Međutim, finansijske vještine (znanje) – kako se čini – nisu lahko dostupne. Dokazi iz postojećih studija sugerišu da ljudi ne posjeduju znanje potrebno za djelovanje u složenom finansijskom svijetu. To se odnosi kako na razvijene, tako i na zemlje u razvoju. Naprimjer, dok većina ispitanika u SAD-u sebe smatra

-
- 2 Pojam *Fintech* ili finansijska tehnologija predstavlja svaku vrstu tehnološke inovacije unutar finansijske industrije. Glavni cilj ovih inovacija jeste unapređenje i automatiziranje pružanja i korištenja finansijskih usluga. Mobilno bankarstvo jedan je od primjera *Fintecha*.
 - 3 Razvojem interneta došlo je do masovne digitalizacije svih segmenata jednog društva. Ni finansijske institucije nisu pošteđene ovog trenda. U cilju poboljšanja svojih usluga, finansijske institucije uveliko razvijaju svoje digitalne platforme koje imaju za cilj poboljšati efikasnost u radu s klijentima. Prema tome, finansijska digitalizacija predstavlja spoj općeg trenda digitalizacije s potrebama i ciljevima finansijske industrije.
 - 4 Sandra Braunstein, Carolyn Welch, "Financial Literacy: An Overview of Practice, Research, and Policy", *Federal Reserve Bulletin* 88, no. 11 (2002), str. 445-457; Georgios A. Panos, John O. S. Wilson, "Financial Literacy and Responsible Finance in the FinTech Era: Capabilities and Challenges", *The European Journal of Finance* 26, no. 4-5 (23. mart 2020), str. 297-301, dostupno na: <https://doi.org/10.1080/1351847X.2020.1717569>; Kirti Goyal, Satish Kumar, "Financial Literacy: A Systematic Review and Bibliometric Analysis", *International Journal of Consumer Studies*, 45:1 (januar 2021), str. 80-105, dostupno na: <https://doi.org/10.1111/ijcs.12605>; Angela C. Lyons and Josephine Kass-Hanna, "A Methodological Overview to Defining and Measuring 'Digital' Financial Literacy", *Financial Planning Review*, 4:2 (juni 2021), str. 1-19, dostupno na: <https://doi.org/10.1002/cfp2.1113>.
 - 5 Annamaria Lusardi, Olivia S. Mitchell, "Financial Literacy around the World: An Overview", *Journal of Pension Economics and Finance*, 10:4 (oktobar 2011), str. 497-508, dostupno na: <https://doi.org/10.1017/S1474747211000448>.
 - 6 Annamaria Lusardi, "Financial Literacy and the Need for Financial Education: Evidence and Implications", *Swiss Journal of Economics and Statistics* 155, 1 (decembar 2019), 1, dostupno na: <https://doi.org/10.1186/s41937-019-0027-5>; Beata Swiecka et al., "Financial Literacy: The Case of Poland", *Sustainability*, 12:2 (18. januar 2020), str. 700, dostupno na: <https://doi.org/10.3390/su12020700>; Goyal and Kumar, "Financial Literacy".

finansijski pismenim, samo je 30%⁷ i 49%⁸ ispitanika moglo tačno odgovoriti na relevantna pitanja. U prosjeku, finansijski je pismeno 55% odraslih u zemljama G7⁹ i 28% odraslih u velikim zemljama u razvoju.¹⁰

Globalna finansijska kriza izazvala je nagli porast publikacija o ovoj temi i dovela do razvoja nacionalnih politika usmjerenih ka promovisanju finansijskog obrazovanja.¹¹ Bez obzira na povećano interesovanje za ovu temu, istraživanje finansijske pismenosti i dalje je potrebno i daleko od toga da je završeno. Goyal i Kumar navode da je samo 23% od 502 studije usmjereno na zemlje u razvoju, dok je većina (62%) usmjerena na razvijene zemlje, što ukazuje na to da se ova tema tek pojavila u zemljama u razvoju te na potrebu za daljnjim istraživanjem.¹² Shodno tome, ova studija fokusira se na Bosnu i Hercegovinu (BiH), zemlju u tranziciji, koja nije bila predmet bilo kakvog istraživanja vezanog za ovu temu. Dakle, ovo je prva studija za Bosnu i Hercegovinu koja obogaćuje postojeću literaturu o finansijskoj pismenosti.

Osnovni cilj ove studije jeste preliminarno utvrditi i analizirati finansijsku pismenost u BiH sagledavanjem triju glavnih dimenzija: kamate,¹³ inflacije¹⁴ i diversifikacije.¹⁵ U tu svrhu, kreirali smo upitnik u skladu s najboljom praksom i na osnovu postojeće literature. Fokusirajući se na radno sposobne pojedince (18–65 godina) i oslanjajući se na nekoliko demografskih faktora (rod, starost, obrazovanje i mjesečni prihod pojedinca), došli smo do rezultata koji ukazuju na umjeren nivo finansijske pismenosti u BiH. Istovremeno, finansijska pismenost niža je među mlađim ispitanicima, te je u pozitivnoj korelaciji s prihodima,

7 Annamaria Lusardi, Olivia S. Mitchell, "The Economic Importance of Financial Literacy: Theory and Evidence", *Journal of Economic Literature*, 52:1 (1. mart 2014), str. 5-44, dostupno na: <https://doi.org/10.1257/jel.52.1.5>.

8 Annamaria Lusardi, Andrea Hasler, Paul J. Yakoboski, "Building up Financial Literacy and Financial Resilience", *Mind & Society*, 20:2 (novembar 2021), str. 181-187, dostupno na: <https://doi.org/10.1007/s11299-020-00246-0>.

9 Zemlje G7 su Kanada, Francuska, Njemačka, Italija, Japan, Ujedinjeno Kraljevstvo i Sjedinjene Države. Glavne zemlje u usponu su Brazil, Ruska Federacija, Indija, Kina i Južna Afrika (poznate kao BRICS).

10 Leora Klapper, Annamaria Lusardi, "Financial Literacy and Financial Resilience: Evidence from around the World", *Financial Management*, 49:3 (septembar 2020), str. 589-614, dostupno na: <https://doi.org/10.1111/fima.12283>.

11 Liezel Alsemgeest, "Arguments for and against Financial Literacy Education: Where to Go from Here?: Financial Literacy Education", *International Journal of Consumer Studies*, 39:2 (mart 2015), str. 155-161, dostupno na: <https://doi.org/10.1111/ijcs.12163>; Goyal and Kumar, "Financial Literacy", Primjera radi, u svom istraživanju, Goyal i Kumar [NO_PRINTED_FORM] navode da je o ovoj temi u 2000. godini bio objavljen samo jedan članak, dok je taj broj u 2019. godini porastao na 90 članaka.

12 Goyal and Kumar, "Financial Literacy"; Lusardi and Mitchell, "The Economic Importance of Financial Literacy".

13 Kamata predstavlja cijenu pozajmljenog novca. Drugim riječima, to je cijena koju dužnik plaća na osnovu novca koji je pozajmio od zajmodavca (banke ili nekoga drugo).

14 Inflacija je porast općeg nivoa cijena u odnosu na vrijednost novca. Inflacija se također može definisati i kao pad vrijednosti novca.

15 Diversifikacija znači 'raznolikost, promjena' i sl. Kada je riječ o finansijama, diversifikacija predstavlja strategiju ulaganja prema kojoj ulažemo u (više) različitih kategorija imovine kako bismo smanjili svoj ukupni rizik, s jedne strane, a povećali povrat od investicija, s druge.

obrazovanjem i starošću ispitanika. Ovi nalazi u skladu su s prethodnim studijama.

U drugom dijelu rada dat je detaljan pregled literature o ovoj temi s naglaskom na glavne trendove. Treći dio ukratko govori o metodama korištenim u studiji. Analiza i diskusija o rezultatima razrađeni su u četvrtom dijelu, a peti dio ostavljen je za završne napomene.

Pregled literature

Osnovne ekonomske teorije pretpostavljaju da su ljudi racionalni akteri koji žele maksimizirati svoju korist. U skladu s tim, pojedinci bi trebali optimizirati svoje odluke o štednji i investiranju u dobrim i lošim vremenima kako bi ujednačili potrošnju tokom svog života. To je postalo očigledno iz rada dobitnika Nobelove nagrade Franka Modiglianija i Milтона Friedmana.¹⁶ Međutim, obavljanje ovih zadataka u svakodnevnom životu zahtijeva određeno poznavanje finansijskih tržišta i načina na koji ona funkcionišu. Nadalje, planiranje buduće potrošnje neizvjesno je i uključuje rizike. Stoga je neophodno poznavanje upravljanja rizicima i diversifikacije rizika.¹⁷ Na finansijsku pismenost mogli bismo gledati kroz čuvenu Cobb-Douglas funkciju s obzirom na to da se finansijska pismenost smatra oblikom ulaganja u ljudski kapital.¹⁸

Prethodne studije koristile su nekoliko biheioralnih teorija da bi objasnile finansijsko ponašanje pojedinaca. *Teorija planiranog ponašanja* sugerira da “stavovi prema ponašanju, subjektivne norme i percipirana kontrola ponašanja” predviđaju namjere i ponašanje pojedinaca.¹⁹ S druge strane, *teorija socijalizacije potrošača* pokazuje da na naše ponašanje utječu porodična kultura i norme kroz socijalizaciju.²⁰ Konačno, prema *teoriji socijalnog učenja*, na naše finansijske odluke utječe društvena interakcija.²¹ Uprkos svim ovim teorijama, postoje brojne

16 Za detalje pogledaj Modigliani and Brumberg, “Utility Analysis and the Consumption Function: An Interpretation of Cross-Section Data”, in *Post-Keynesian Economics*, Kenneth K. Kurihara (ed.) (New Brunswick, NJ: Rutgers University Press, 2013), str. 388–436, <https://doi.org/10.4324/9781315016849>. i Friedman, *A Theory of the Consumption Function*, National Bureau of Economic Research General Series, 63 (Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1957).

17 Goyal and Kumar, “Financial Literacy”; Annamaria Lusardi, “Financial Literacy: Do People Know the ABCs of Finance?”, *Public Understanding of Science*, 24:3 (april 2015), str. 260-271, dostupno na: <https://doi.org/10.1177/0963662514564516>.

18 Lusardi and Mitchell, “The Economic Importance of Financial Literacy”.

19 Icek Ajzen, “The Theory of Planned Behavior”, *Organizational Behavior and Human Decision Processes* 50, no. 2 (December 1991): str. 179, [https://doi.org/10.1016/0749-5978\(91\)90020-T](https://doi.org/10.1016/0749-5978(91)90020-T).

20 George P. Moschis, *Consumer Socialization: A Life-Cycle Perspective* (Lexington, Mass: Lexington Books, 1987).

21 Albert Bandura, *Social Foundations of Thought and Action: A Social Cognitive Theory*, Prentice-Hall Series in Social Learning Theory (Englewood Cliffs, N.J: Prentice-Hall, 1986).

anomalije kada je u pitanju finansijsko ponašanje pojedinaca koje zahtijevaju dodatna istraživanja.²²

Definiranje i mjerenje finansijske pismenosti

Definiranje finansijske pismenosti nije jednostavan zadatak budući da postoje brojne definicije i da nedostaje konzistentnosti među autorima.²³ Noctor et al. prvi su definirali finansijsku pismenost kao „sposobnost donošenja informiranih prosudbi i efektivnih odluka o upotrebi novca i upravljanju novcem“²⁴. Ova definicija ukazuje na sposobnost (finansijsko znanje) koja vodi efikasnom donošenju odluka.

Kasnije su različiti autori ponudili nekoliko drugih definicija. Ovdje ćemo ukratko spomenuti one najcitiranije. Remund definiše finansijsku pismenost jednostavno kao „kompetentnost osobe za upravljanje novcem“.²⁵ Prema Lusardi i Mitchell, finansijska pismenost je „sposobnost ljudi da obrađuju ekonomske informacije i donose informirane odluke o finansijskom planiranju, akumulaciji bogatstva, dugovima i penzijama“.²⁶

Čak ni Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj (OECD) ne daje jedinstvenu definiciju finansijske pismenosti. Njezina Međunarodna mreža za finansijsko obrazovanje (INFE) definiše je kao „kombinaciju svijesti, znanja, vještina, stavova i ponašanja neophodnih za donošenje zdravih finansijskih odluka i konačno postizanje individualnog finansijskog blagostanja“.²⁷ U drugom dokumentu, ona je definisana kao „znanje i razumijevanje finansijskih koncepata i rizika, te vještina, motivacija i samopouzdanja za primjenu takvog znanja i

22 Goyal and Kumar, “Financial Literacy”.

23 Sandra J. Huston, “Measuring Financial Literacy”, *Journal of Consumer Affairs*, 44:2 (juni 2010), str. 296-316, dostupno na: <https://doi.org/10.1111/j.1745-6606.2010.01170.x>; Gianni Nicolini, Brenda J. Cude, Swarn Chatterjee, “Financial Literacy: A Comparative Study across Four Countries”, *International Journal of Consumer Studies*, 37:6 (novembar 2013), str. 689-705, dostupno na: <https://doi.org/10.1111/ijcs.12050>; Sonia Ouachani, Olfa Belhassine, Aïda Kammoun, “Measuring Financial Literacy: A Literature Review”, *Managerial Finance*, 47:2 (21. septembar 2020), str. 266-281, dostupno na: <https://doi.org/10.1108/MF-04-2019-0175>; Swiecka et al., “Financial Literacy”; Goyal and Kumar, “Financial Literacy”.

24 “Financial Literacy: A Discussion of Concepts and Competences of Financial Literacy and Opportunities for Its Introduction into Young People’s Learning” (London: National Foundation for Educational Research, 1992).

25 “Financial Literacy Explicated: The Case for a Clearer Definition in an Increasingly Complex Economy”, *Journal of Consumer Affairs*, 44:2 (juni 2010), str. 279 (276-295), dostupno na: <https://doi.org/10.1111/j.1745-6606.2010.01169.x>.

26 “The Economic Importance of Financial Literacy”, str. 6.

27 OECD INFE, *Measuring Financial Literacy: Core Questionnaire in Measuring Financial Literacy: Questionnaire and Guidance Notes for Conducting an Internationally Comparable Survey of Financial Literacy* (Paris: OECD, 2011), str. 3.

razumijevanja u cilju donošenja efikasnih odluka u nizu finansijskih konteksta, kako bi se poboljšala finansijska dobrobit pojedinaca i društva i omogućilo učešće u ekonomskom životu”.²⁸

Na osnovu navedenih definicija,²⁹ očigledno je da je finansijska pismenost širok pojam³⁰ te da obuhvata različite aspekte, što rezultira korištenjem mnogobrojnih nepravilno definisanih mjera u literaturi.³¹ Međutim, u svim ovim definicijama dominiraju dvije dimenzije: razumijevanje finansija (finansijsko znanje) kao rezultat finansijskog obrazovanja i sposobnost korištenja znanja (primjena) u procesu donošenja odluka.³² Imajući to na umu, Huston definiše finansijsku pismenost „kao način mjerenja koliko dobro pojedinac može razumjeti i koristiti informacije vezane za lične finansije”.³³

Ukratko, zbog svoje složenosti, precizno definisanje i mjerenje finansijske pismenosti nije jednostavan zadatak.³⁴ Različita mjerenja finansijske pismenosti mogu dovesti do različitih empirijskih rezultata³⁵ i stoga postoji potreba za standardizovanim mjerama kako bi rezultati bili uporedivi.³⁶ Prilikom mjerenja finansijske pismenosti važna je i stvarna (na osnovu rezultata testa) i percipirana (samoprocijenjena) finansijska pismenost.³⁷ Suočen s ovim problemima, Rieger predlaže novi pristup koji predstavlja kombinaciju mjera koje predlažu Ćumurović i Hyll i Lusardi i Mitchell.³⁸

28 OECD, *PISA 2015 Results (Volume IV): Students' Financial Literacy*, PISA (OECD, 2017), str. 50, dostupno na: <https://doi.org/10.1787/9789264270282-en>.

29 Spisak drugih definicija nalazi se u Huston, “Measuring Financial Literacy”.

30 Swiecka et al., “Financial Literacy”.

31 Huston, “Measuring Financial Literacy”; Marc Oliver Rieger, “How to Measure Financial Literacy?”, *Journal of Risk and Financial Management*, 13:12 (19. decembar 2020), str. 324, dostupno na: <https://doi.org/10.3390/jrfm13120324>.

32 Huston, “Measuring Financial Literacy”; Belhassine Ouachani, Kammoun, “Measuring Financial Literacy”.

33 “Measuring Financial Literacy”, str. 306.

34 Rieger, “How to Measure Financial Literacy?”; Maarten van Rooij, Annamaria Lusardi, Rob Alessie, “Financial Literacy and Stock Market Participation,” *Journal of Financial Economics* 101, no. 2 (august 2011), str. 449–72, dostupno na: <https://doi.org/10.1016/j.jfineco.2011.03.006>.

35 Huston, “Measuring Financial Literacy”; Lusardi and Mitchell, “The Economic Importance of Financial Literacy”.

36 Huston, “Measuring Financial Literacy”; Annamaria Lusardi, Noemi Oggero, Paul J. Yakoboski, “The TIAA Institute-GFLEC Personal Finance Index: A New Measure of Financial Literacy” (New York: The TIAA Institute and the Global Financial Literacy Excellence Center, mart 2017), dostupno na: https://gflec.org/wp-content/uploads/2017/04/TIAA_GFLEC_Report_PFINIndex_final2.pdf?x43581; OECD, *PISA 2015 Results (Volume IV)*.

37 Sam Allgood, William B. Walstad, “The Effects of Perceived and Actual Financial Literacy on Financial Behaviors: Perceived and Financial Literacy”, *Economic Inquiry*, 54:1 (januar 2016), str. 675-697, dostupno na: <https://doi.org/10.1111/ecin.12255>.

38 “How to Measure Financial Literacy?”.

Kratak osvrt na različite aspekte finansijske pismenosti

Finansijska nepismenost nije problem samo zemalja u razvoju. Naime, evidentno je da se i razvijene zemlje – poput SAD-a, Njemačke, Holandije, Švedske, Italije, Japana i Novog Zelanda – suočavaju s ovim problemom. Međutim, postoje značajne razlike među zemljama. Naprimjer, Nicolini et al. otkrili su značajne nacionalne i kulturne razlike među zemljama koje kreatori politika treba da uzmu u obzir.³⁹ Konkretno, ukazujući na postojanje kulturoloških razlika, Brown et al. otkrili su da srednjoškolci u francuskom govornom području pokazuju niži nivo finansijske pismenosti od svojih kolega u njemačkom govornom području.⁴⁰ Ovo otkriće potvrđuju Cucinelli et al., koji tvrde da, pored socio-demografskih i socio-ekonomskih uslova, regionalno okruženje također igra ulogu u finansijskoj pismenosti pojedinaca.⁴¹

Osim toga, ljudi u zemljama koje su iskusile inflaciju, privatizaciju penzionih fondova i izloženost berzama često bolje razumiju pitanja o inflaciji i diversifikaciji rizika.⁴² Zbog svega navedenog, potrebno je razmotriti odnos finansijske pismenosti i planiranja penzionisanja, odnos finansijske pismenosti i roda, zatim odnos finansijske pismenosti i povrata ulaganja, finansijske pismenosti i finansijskih šokova, finansijske pismenosti i zaduženosti, finansijske pismenosti i mladih, finansijske pismenosti i studenata te finansijske pismenosti i finansijske inkluzije, što će biti pojašnjeno u nastavku.

Finansijska pismenost i planiranje penzionisanja: Ranije su penzionaerke sisteme dizajnirale i direktno implementirale vlade, te pojedinci nisu imali potrebe niti motivacije planirati svoje penzionisanje. Danas, uz trend privatizacije i liberalizacije ekonomskih sistema, odgovornost se prebacuje s vlada na pojedince.⁴³ Shodno tome, neki autori⁴⁴ smatraju da je finansijska pismenost jedna od determinanti planiranja penzionisanja, iako ima i onih koji se ne slažu s tim.⁴⁵

39 "Financial Literacy".

40 Cucinelli et al, "Culture and Financial Literacy: Evidence from a within-Country Language Border", *Journal of Economic Behavior & Organization*, 150 (juni 2018), str. 62-85, dostupno na: <https://doi.org/10.1016/j.jebo.2018.03.011>.

41 "Financial Literacy: The Role of the Local Context", *Journal of Consumer Affairs*, 53:4 (decembar 2019), str. 1874-1919, dostupno na: <https://doi.org/10.1111/joca.12270>.

42 Annamaria Lusardi, Olivia S. Mitchell, Vilsa Curto, "Financial Literacy among the Young", *Journal of Consumer Affairs*, 44:2 (juni 2010), str. 358-380, dostupno na: <https://doi.org/10.1111/j.1745-6606.2010.01173.x>.

43 Lusardi and Mitchell, "The Economic Importance of Financial Literacy"; Lusardi, "Financial Literacy"; Belhassine Ouachani, Kammoun, "Measuring Financial Literacy".

44 Annamaria Lusardi, Olivia S. Mitchell, "Financial Literacy and Planning: Implications for Retirement Well-Being", in *Financial Literacy: Implications for Retirement Security and the Financial Marketplace*, Olivia S. Mitchell, Annamaria Lusardi (ed.) (Oxford: Oxford University Press, 2011), str. 16-39, dostupno na: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199696819.003.0002>; Lusardi, "Financial Literacy".

45 Alan L. Gustman, Thomas L. Steinmeier, and Nahid Tabatabai, "Financial Knowledge and Financial Literacy at the Household Level", *American Economic Review*, 102: 3 (1. maj 2012), str. 309-313, dostupno na: <https://doi.org/10.1257/aer.102.3.309>.

Finansijska pismenost i rod: Dokazi također sugeriraju da rodna razlika u finansijskoj pismenosti iznosi 5%.⁴⁶ Generalno, žene su manje finansijski pismene (30%) od muškaraca (35%) bez obzira na temu, različite nivoe prihoda, zemlju porijekla, obrazovanje i godine.⁴⁷ Ovakvi rezultati mogu se pripisati činjenici da su žene u prosjeku suočene s nižim primanjima i nedostatkom pouzdanja u svoje vještine.⁴⁸ Bottazzi i Lusardi, s druge strane, ove razlike među mladima u Italiji pripisuju roditeljskom porijeklu, društvenom i kulturnom okruženju i srednjovjekovnoj ulozi gradova u komercijalnim aktivnostima.⁴⁹ Iako su navedeni rezultati uobičajeni u literaturi o finansijskoj pismenosti, postoje i studije koje ukazuju na to da nema utjecaja rodne pripadnosti na finansijsku pismenost među univerzitetskim studentima.⁵⁰ Nadalje, ograničeni dokazi pokazuju da su studentice finansijski pismenije od studenata.⁵¹

Finansijska pismenost i povrat ulaganja: Nekoliko studija ukazuje da efektivno akumuliranje i upravljanje bogatstvom,⁵² efektivno biranje zajedničkih fondova na osnovu naknada⁵³ i učešće na berzama⁵⁴ značajno zavise od finansijske pismenosti. Nadalje, Guiso i Viviano otkrili su da finansijski pismeni investitori bolje određuju najpovoljniji trenutak na tržištu (kada uložiti, a kada ne).⁵⁵ Iako rezultati ukazuju na to da finansijska pismenost ima značajan utjecaj na povrat

-
- 46 Laura Bottazzi, Annamaria Lusardi, "Stereotypes in Financial Literacy: Evidence from PISA", *Journal of Corporate Finance*, 71 (decembar 2021), 101831, dostupno na: <https://doi.org/10.1016/j.jcorpfin.2020.101831>.
- 47 Mitchell Lusardi, Curto, "Financial Literacy among the Young"; Haiyang Chen, Ronald Volpe, "An Analysis of Personal Financial Literacy among College Students", *Financial Services Review*, 7:2 (1998), 107-128, dostupno na: [https://doi.org/10.1016/S1057-0810\(99\)80006-7](https://doi.org/10.1016/S1057-0810(99)80006-7); Lusardi, "Financial Literacy and the Need for Financial Education"; Swiecka et al., "Financial Literacy"; Bottazzi and Lusardi, "Stereotypes in Financial Literacy."
- 48 Gary Mottola, "In Our Best Interest: Women, Financial Literacy, and Credit Card Behavior", *Numeracy*, 6:2 (juli 2013), dostupno na: <https://doi.org/10.5038/1936-4660.6.2.4>.
- 49 "Stereotypes in Financial Literacy".
- 50 Suzanne P. Wagland, Sharon Taylor, "When It Comes to Financial Literacy, Is Gender Really an Issue?", *Australasian Accounting, Business and Finance Journal*, 3:1 (2009), str. 13-25; Marty Ludlum et al., "Financial Literacy and Credit Cards: A Multi Campus Survey", *International Journal of Business and Social Science*, 3:7 (april 2012), str. 25-33; Eva O. Arceo-Gómez, F. Alejandro Villagómez, "Financial Literacy among Mexican High School Teenagers", *International Review of Economics Education*, 24 (januar 2017), str. 1-17, dostupno na: <https://doi.org/10.1016/j.iree.2016.10.001>; Ana Pavkovic, Mihovil Andelinovic, Domagoj Misevic, "Measuring Financial Literacy of University Students", *Croatian Operational Research Review*, 9:1 (2018), str. 87-97, dostupno na: <https://doi.org/10.17535/crorr.2018.0008>.
- 51 Arceo-Gómez, Villagómez, "Financial Literacy among Mexican High School Teenagers"; Ercan Özen, Zübeyde Kaya, "Finansal Okuryazarlık Seviyesinin Ölçülmesi: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma (Measuring of Financial Literacy: An Investigation on Undergraduate Students)" (2015).
- 52 Marianne Hilgert, Jeanne Hogarth, Sondra Beverly, "Household Financial Management: The Connection Between Knowledge and Behavior", *Federal Reserve Bulletin*, 89 (januar 2003), str. 309-322.
- 53 Justine Hastings, Lydia Tejada-Ashton, "Financial Literacy, Information, and Demand Elasticity: Survey and Experimental Evidence from Mexico" (Cambridge, MA: National Bureau of Economic Research, December 2008), dostupno na: <https://doi.org/10.3386/w14538>.
- 54 Lusardi van Rooij, Alessie, "Financial Literacy and Stock Market Participation".
- 55 "How Much Can Financial Literacy Help?", *Review of Finance*, 19:4 (juli 2015), str. 1347-1382, dostupno na: <https://doi.org/10.1093/rof/rfu033>.

ulaganja, taj je utjecaj ekonomski mali. Slično, Chu et al.⁵⁶ i Lusardi⁵⁷ otkrili su da akumulacija bogatstva i povrat ulaganja zavise od finansijske pismenosti. Ustvari, kao što su pokazali Lusardi, Michaud i Mitchell, finansijska pismenost je odgovorna za 30–40% nejednakosti kada je riječ o bogatstvu penzionera u SAD-u.⁵⁸

Finansijska pismenost i finansijski šokovi / finansijska krhkost. U literaturi se govori i o tome da li je finansijska pismenost ključna za prevazilaženje finansijskih šokova.. Čini se da između toga dvoga postoji nedvosmislen odnos. Oni s visokim nivoom finansijske pismenosti sposobni su da se nose s neočekivanim troškovima i promjenama u prihodima.⁵⁹ Za donošenje zdrave finansijske odluke potrebno je temeljno finansijsko znanje. To se odnosi i na obične i na vanredne situacije, kada su stvari složenije. Nažalost, krize najviše pogađaju one s najnižim nivoom finansijske pismenosti (žene, osobe s nižim primanjima, nezaposlene ili osobe s tjelesnim ili psihičkim oštećenjima, mlade i manje obrazovane). Nedostatak finansijske pismenosti kod ovih grupa može samo dodatno pogoršati negativne efekte. Jedan od načina rješavanja ovog problema, prema Lusardi et al., jeste edukacija pojedinaca o finansijama i rizicima povezanim s finansijskim odlukama kako bi se što bolje pripremili za sljedeću krizu.⁶⁰ Cijena nečinjenja toga (tj. finansijske nepismenosti), prema njima, previsoka je da bi se zanemarila.

U drugoj studiji, Klapper et al. otkrili su da osobe s većim nivoom finansijske pismenosti obično imaju veće prihode na raspolaganju tokom finansijske krize.⁶¹ Drugim riječima, finansijska nepismenost u kombinaciji s intenzivnim rastom potrošačkih kredita i finansijskom krizom može biti opasna kombinacija. Osim što nisu u stanju da izdrže pojedinačne šokove, finansijski nepismeni pojedinci koji nemaju vještine upravljanja novcem također su osjetljivi i na finansijske krize.⁶²

Finansijska pismenost i zaduženost. Finansijska pismenost također je povezana s finansijskom zaduženošću. Lusardi i Tufano⁶³ i Mottola⁶⁴ otkrili su da su oni

56 "Financial Literacy, Portfolio Choice and Financial Well-Being", *Social Indicators Research*, 132:2 (juni 2017), str. 799-820, dostupno na: [//doi.org/10.1007/s11205-016-1309-2](https://doi.org/10.1007/s11205-016-1309-2).

57 "Financial Literacy and the Need for Financial Education".

58 "Optimal Financial Knowledge and Wealth Inequality", *Journal of Political Economy*, 125:2 (april 2017), str. 431-477, dostupno na: <https://doi.org/10.1086/690950>.

59 Lusardi, "Financial Literacy and the Need for Financial Education".

60 "Building up Financial Literacy and Financial Resilience".

61 Leora Klapper, Annamaria Lusardi, Georgios Panos, "Financial Literacy and the Financial Crisis" (Cambridge, MA: National Bureau of Economic Research, mart 2012), dostupno na: <https://doi.org/10.3386/w17930>.

62 Braunstein and Welch, "Financial Literacy: An Overview of Practice, Research, and Policy".

63 "Teach Workers about the Peril of Debt", *Harvard Business Review* (novembar 2009); "Debt Literacy, Financial Experiences, and Overindebtedness", *Journal of Pension Economics and Finance*, 14:4 (oktobar 2015), str. 332-368, dostupno na: <https://doi.org/10.1017/S1474747215000232>.

64 "In Our Best Interest".

koji bolje razumiju finansije obično manje zaduženi, te se suočavaju s nižim troškovima. Slično, French i McKillop pokazuju kako vještine upravljanja novcem povećavaju neto bogatstvo britanskih domaćinstava smanjenjem omjera duga i prihoda, korištenjem skupih zajmova i broja zajmodavaca.⁶⁵

Finansijska pismenost i mladi: Izloženost mladih ljudi finansijskom svijetu danas je veća nego ikada prije. Sve veći zahtjevi, troškovi obrazovanja i borba sa studentskim kreditima posvuda postaju ozbiljni problemi. Mnogi studenti nisu bili svjesni posljedica koje će im studentski krediti uzrokovati kasnije u životu. Polovina milenijalaca revidirala bi svoje odluke kada bi imala priliku.⁶⁶ Uopćeno govoreći, finansijska pismenost među mladima veoma je niska jer je finansijski pismeno manje od jedne trećine mladih. Njihova pismenost zavisi od socio-demografskih karakteristika i porodične finansijske sofisticiranosti.⁶⁷

Međutim, finansijska nepismenost nije evidentna samo među mladima, već je prisutna i među starijima.⁶⁸ Naprimjer, Klapper i Lusardi otkrili su da je finansijska pismenost među mladima od 36 godina u prosjeku 56%, u poređenju sa 63% onih u dobi od 36–50 godina. Finansijska pismenost starijih od pedeset godina u prosjeku je niža od onih navedenih, a najniža je stopa kod starijih od 65 godina.⁶⁹

Finansijska pismenost i studenti: Slični zaključci javljaju se i u slučaju srednjoškolaca i studenata. Preliminarni rad na finansijskoj pismenosti među srednjoškolcima preduzeli su Chen i Volpe.⁷⁰ Otkrili su da je oko 53% od 924 studenta koji su obuhvaćeni studijom uspjele tačno odgovoriti na pitanja. Najniži nivo finansijske pismenosti uočen je među neposlovnim smjerovima, ženama, studentima niže klase, mlađim od trideset godina i osobama sa malo radnog iskustva. Isti rezultati dobijeni su i za maturante tokom istraživanja u periodu 1997–2006. Samo 50% njih bilo je u stanju da odgovori na finansijska pitanja koja odgovaraju uzrastu.⁷¹ Slični rezultati evidentirani su i u slučaju njemačkih srednjoškolaca.⁷² Nasuprot tome, 72,2% studenata iz Estonije, Njemačke, Italije,

65 "Financial Literacy and Over-Indebtedness in Low-Income Households", *International Review of Financial Analysis*, 48 (decembar 2016), str. 1-11, dostupno na: <https://doi.org/10.1016/j.irfa.2016.08.004>.

66 Annamaria Lusardi, Carlo de Bassa Scheresberg, Noemi Oggero, "Student Loan Debt in the US: An Analysis of the 2015 NFCS Data", *GFLEC Policy Brief* (2016).

67 Mitchell Lusardi, Curro, "Financial Literacy among the Young".

68 Rui Xue et al., "Financial Literacy amongst Elderly Australians", *Accounting & Finance*, 59: S1 (april 2019), str. 887-918, dostupno na: <https://doi.org/10.1111/acfi.12362>; Klapper and Lusardi, "Financial Literacy and Financial Resilience".

69 "Financial Literacy and Financial Resilience".

70 "An Analysis of Personal Financial Literacy among College Students".

71 Lewis Mandell, "Financial Literacy of High School Students", u *Handbook of Consumer Finance Research*, Jing Jian Xiao (ed.) (New York, NY: Springer New York, 2008), str. 163-183, dostupno na: https://doi.org/10.1007/978-0-387-75734-6_10.

72 Carsten Erner, Michael Goedde-Menke, Michael Oberste, "Financial Literacy of High School Students: Evidence from Germany", *The Journal of Economic Education*, 47:2 (2 april 2016), str. 95-105, dostupno na: <https://doi.org/10.1080/00220485.2016.1146102>.

Holandije, Poljske, Rumunije, Ruske Federacije i Turske pokazalo je finansijske vještine u odgovorima na ta pitanja.⁷³

Finansijska pismenost i finansijska inkluzija: Pitanje finansijske inkluzije – učiniti finansijske proizvode i usluge dostupnim i pristupačnim svima – i dalje je aktuelno. Mnogi tvrde da rješenje ovog problema leži u poboljšanju finansijske infrastrukture. Iako se uloga finansijske infrastrukture ne može poreći, također se navodi da finansijska pismenost može imati isto tako pozitivan utjecaj. Budući da je ona važan cilj ekonomskog i finansijskog razvoja, kreatori politike treba da koriste finansijsku pismenost kao alat za rješavanje problema finansijske inkluzije.⁷⁴ Nekoliko studija ukazuje na to da je finansijska pismenost jedna od determinanti koja utječe na sposobnost ljudi da pristupe finansijskim uslugama u ruralnim područjima Ugande⁷⁵ i Bangladeša.⁷⁶

Iz svega navedenog možemo zaključiti da finansijska pismenost ima dalekosežne posljedice po blagostanje pojedinca. Drugim riječima, finansijska nepismenost može prouzrokovati mnogostruke probleme kako pojedincu, tako i društvu i ekonomiji u cjelini.

Metodologija

Ispitanici i postupak

Za potrebe ove studije, sprovedeno je primarno prikupljanje krossekcionalnih podataka. Ciljna populacija bile su odrasle osobe (od 18 do 65 godina) u Bosni i Hercegovini. Za postizanje željenog uzorka korištena je metoda snježne grudve. Uprkos određenim ograničenjima, ova je metoda izrazito popularna u studijama

73 Kutlu Ergün, “Financial Literacy among University Students: A Study in Eight European Countries”, *International Journal of Consumer Studies*, 42:1 (januar 2018), str. 2-15, dostupno na: <https://doi.org/10.1111/ijcs.12408>.

74 Antonia Grohmann, Theres Klühs, Lukas Menkhoff, “Does Financial Literacy Improve Financial Inclusion? Cross Country Evidence”, *World Development*, 111 (novembar 2018), str. 84-96, dostupno na: <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2018.06.020>.

75 George Okello Candiya Bongomin et al., “Financial Literacy in Emerging Economies: Do All Components Matter for Financial Inclusion of Poor Households in Rural Uganda?”, *Managerial Finance*, 43:12 (4. decembar 2017), str. 1310-1331, dostupno na: <https://doi.org/10.1108/MF-04-2017-0117>.

76 Morshadul Hasan, Thi Le, Ariful Hoque, “How Does Financial Literacy Impact on Inclusive Finance?”, *Financial Innovation*, 7:40 (decembar 2021), str. 1-23, dostupno na: <https://doi.org/10.1186/s40854-021-00259-9>.

kojima nedostaju javne baze podataka.⁷⁷ Metoda se primjenjuje u dva koraka. Prvo smo pristupili pojedincima iz naših ličnih mreža, čineći ih prvim učesnicima. Drugo, zamolili smo ih da preporuča dodatne učesnike iz svojih mreža. U ovom slučaju prikupili smo veći, raznolik i pouzdan uzorak, koji je neophodan za smanjenje moguće pristrasnosti uzorka.⁷⁸

Svaki pojedinac dobio je ili štampanu kopiju ili digitalni upitnik, a prije ispunjavanja morao je dati pristanak za učešće u istraživanju. Učešće je bilo dobrovoljno, a učesnici su mogli odustati u svakom trenutku. Osim toga, omogućena im je anonimnost i osigurano je da će se dostavljene informacije koristiti samo u istraživačke svrhe. Podaci su prikupljeni od marta do maja 2022. godine. Početni broj primljenih odgovora bio je 692. Provjerom i izvršenim čišćenjem podataka odbačena su 54 odgovora, uglavnom zbog nepotpunih podataka. Dakle, konačni uzorak pokriva 638 osoba. Profil ispitanika prikazan je u tabeli 1.

Tabela 1. Profil ispitanika

Kategorija	Frekvencija	Procent	Kategorija	Frekvencija	Procent
Dob			Prihodi (individualni)		
NRV (18–25)	228	35,7%	Nema prihoda	102	16,0%
PRV (25–54)	376	58,9%	Manje od 500 KM	78	12,2%
VRV (54–65)	34	5,3%	501 KM – 1.000 KM	94	14,7%
UKUPNO	638	100,0%	1.001 KM – 2.000 KM	227	35,6%
Rod					
Muško	335	52,5%	2.001 KM – 5.000 KM	105	16,5%
Žensko	303	47,5%	Više od 5.000 KM	32	5,0%
UKUPNO	638	100,0%	UKUPNO	638	100,0%

77 Pieter Vandekerckhof et al., "The Effect of Nonfamily Managers on Decision-Making Quality in Family Firm TMTs: The Role of Intra-TMT Power Asymmetries", *Journal of Family Business Strategy*, 10:3 (septembar 2019), 100272, dostupno na: <https://doi.org/10.1016/j.jfbs.2019.01.002>.

78 John W. Creswell, Cheryl N. Poth, *Qualitative Inquiry & Research Design: Choosing among Five Approaches*, Fourth edition (Los Angeles: SAGE, 2018).

Kategorija	Frekvencija	Procent	Kategorija	Frekvencija	Procent
			Prihodi (domaćinstvo)		
Obrazovanje			Nema prihoda	33	5,2%
Osnovno obrazovanje	9	1,4%	Manje od 500 KM	23	3,6%
Srednja škola	266	41,7%	501 KM – 1.000 KM	58	9,1%
Dodiplomski studij	225	35,3%	1.001 KM – 2.000 KM	169	26,5%
Magisterij	124	19,4%	2.001 KM – 5.000 KM	269	42,2%
Doktorat	14	2,2%	Više od 5.000 KM	86	13,5%
UKUPNO	638	100,0%	UKUPNO	638	100,0%

Napomena: OECD klasifikacija: novi radni vijek (NRV, 18–24), primarni radni vijek (PRV, 25–54) i vrhunac radnog vijeka (VRV, 55–65).

Dizajn i mjerni instrumenti

Glavni instrument za prikupljanje podataka bio je upitnik za samostalno ispunjavanje koji je sadržavao popratno pismo u kojem se objašnjavaju svrha studije i opće informacije i pitanja u vezi s finansijskom pismošću i demografskim faktorima. Budući da su pitanja u početku bila na engleskom jeziku, koristili smo metodu povratnog prevođenja (engleski – bosanski – engleski). Nakon toga, provedeno je pilot-testiranje nekoliko pojedinaca, koji su dali korisne uvide u nedosljednosti koje su nam pomogle u poboljšavanju sadržaja.

Upitnik je izrađen za veliki projekat i uključivao je 97 pitanja. Ova se studija fokusirala na tri glavne dimenzije finansijske pismenosti: kamatu, inflaciju i diversifikaciju te odabrane demografske faktore.⁷⁹ Pitanja o kamatama i inflaciji testiraju znanje ispitanika o osnovnom finansijskom računanju i inflaciji, dok pitanja o diversifikaciji rizika testiraju njihovo znanje o investiranju kao ključnom elementu donošenja informirane odluke o investiranju.⁸⁰

79 Sumit Agarwal et al., "Financial Literacy and Financial Planning: Evidence from India", *Journal of Housing Economics*, 27 (mart 2015), str. 4-21, dostupno na: <https://doi.org/10.1016/j.jhe.2015.02.003>; Lusardi, "Financial Literacy"; Lusardi, "Financial Literacy and the Need for Financial Education"; Lusardi, Mitchell, and Curto, "Financial Literacy among the Young"; Lusardi and Mitchell, "The Economic Importance of Financial Literacy"; Swiecka et al., "Financial Literacy".

80 Lusardi, Mitchell, and Curto, "Financial Literacy among the Young".

Pored toga, svaka dimenzija finansijske pismenosti mjerena je pomoću dvaju pitanja. Pitanja koja su se odnosila na kamatu obuhvatila su primjenu proste i složene kamate. Za inflaciju i diversifikaciju koristili smo jedno pitanje u vezi s definicijom i jedno pitanje u vezi s praktičnom primjenom znanja. Za sva pitanja ispitanici su imali nekoliko ponuđenih odgovora, od kojih je samo jedan bio tačan. Pitanja su predstavljena u dodatku 1.

Odabrani demografski faktori bili su starost, rod, obrazovanje i prihod. Starost se u početku mjerila kao broj godina, a zatim je transformirana u tri kategorije prema OECD klasifikaciji: novi radni vijek (NRV, 18–24), primarni radni vijek (PRV, 25–54) i vrhunac radnog vijeka (VRV, 55–65). Rod je mjereno pomoću binarne ili indikator (engl. *dummy*) varijable (0=muško, 1=žensko). Obrazovanje je u početku sadržavalo pet nivoa (osnovna škola, srednja škola, dodiplomski studij, magisterij i doktorat). Nakon prikupljanja podataka, ispitanike svrstavamo u tri kategorije: bez univerzitetske diplome (BUD), dodiplomski nivo (DD) i postdiplomski nivo (PD). S obzirom na to da smo imali polaznike iz dvaju različitih obrazovnih sistema, koristili smo ekvivalenciju koju nam pruža Centar za informisanje i priznavanje kvalifikacija u visokom obrazovanju.⁸¹ Individualni prihodi ispitanika razvrstani su u pet nivoa: bez prihoda (BP), niski prihodi (NP, manje od 1.000 KM), umjereni prihodi (UP, 1–2.000 KM), visoki prihodi (VP, 2–5.000 KM) i vrlo visoki prihodi (VVP, preko 5.000 KM).

Prezentacija rezultata i diskusija

Analiza preliminarnih podataka prikazana je pomoću deskriptivne statistike. Prvo, uvodimo frekvenciju odgovora u vezi s trima dimenzijama finansijske pismenosti (kamata, inflacija i diversifikacija). Drugo, predstavljamo komparativnu procjenu naših nalaza s pregledom koji je predstavila Lusardi.⁸² Na kraju, predstavljamo naše nalaze o finansijskoj pismenosti kroz nekoliko demografskih faktora, kao što su rod, starosna dob, obrazovanje i mjesečni prihod pojedinca. U tabeli 2 prikazane su frekvencije odgovora u odnosu na tri dimenzije finansijske pismenosti u BiH.

81 Vidi: <http://cip.gov.ba/en/he-system-eng>.

82 “Financial Literacy and the Need for Financial Education”.

Tabela 2. Tačni i netačni odgovori o trima dimenzijama finansijske pismenosti

	Kam(p)	Kam(s)	Kam(o)	Inf(d)	Inf(p)	Inf(o)	Div(d)	Div(p)	Div(o)
Tačno	500	299	250	514	550	454	456	233	198
Netačno	138	339	388	124	88	184	182	405	440
UKUPNO	638	638	638	638	638	638	638	638	638

Napomene: Kam(p) = prosta kamata; Kam(s) = složena kamata; Kam(o) = oboje, prosta i složena kamata; Inf(d) = definicija inflacije; Inf(p) = primjena inflacije; Inf(o) = oboje, definicija i primjena inflacije; Div(d) = definicija diversifikacije; Div(p) = primjena diversifikacije; Div(o) = oboje, definicija i primjena diversifikacije.

Kao što možemo vidjeti iz tabele, ispitanici pokazuju daleko bolje znanje o prostoj nego o složenoj kamati. Ipak, kada je u riječ o poređenju između definicije i primjene finansijskih termina, imamo obrnute rezultate. Konkretno, nešto veći broj ispitanika tačno je odgovorio na pitanje koje provjerava praktičnu primjenu vezanu za inflaciju. S druge strane, značajno veći broj ispitanika u stanju je da definiše diversifikaciju, ali ne i da je praktično primijeni. Izvršeno je i poređenje rezultata naše studije s rezultatima projekta *FLat World*, koji je proveden u 15 zemalja,⁸³ a koje nam je predstavila Lusardi,⁸⁴ što je predstavljeno u tabeli 3.

83 "Financial Literacy and Retirement Planning in Germany", *Journal of Pension Economics and Finance*, 10:4 (oktobar 2011), 565-584, dostupno na: <https://doi.org/10.1017/S1474747211000485>.

84 "Financial Literacy and Retirement Planning in Germany", *Journal of Pension Economics and Finance*, 10:4 (oktobar 2011), 565-584, dostupno na: <https://doi.org/10.1017/S1474747211000485>.

Tabela 3. Komparativna procjena finansijske pismenosti u BiH u odnosu na rezultate projekta FLat World

Autor(i)	Zemlja	Godina	Kamata (%)	Inflacija (%)	Diver. (%)	Svi (%)	N
Bucher-Koenen i Lusardi ⁸⁵	Njemačka	2009.	82,4	78,4	61,8	53,2	1.059
Brown i Graf ⁸⁶	Švicarska	2011.	79,3	78,4	73,5	50,1	1.500
Van Rooij, Lusardi, i Alessie ⁸⁷	Holandija	2010.	84,8	76,9	51,9	44,8	1.665
Agnew, Bateman, i Thorp ⁸⁸	Australija	2012.	83,1	69,3	54,7	42,7	1.024
Boisclair, Lusardi, i Michaud ⁸⁹	Kanada	2012.	77,9	66,2	9,4	42,5	6.805
Kalmi i Ruuskanen ⁹⁰	Finska	2014.	58,1	76,5	65,8	35,6	1.477
Smolo i Knezović (p)	BiH	2022.	46,9	86,2	36,5	33,9	638
Arrondel, Debbich i Savignac ⁹¹	Francuska	2011.	48,0	61,2	66,8	30,9	3..616
Lusardi i Mitchell ⁹²	SAD	2009.	64,9	64,3	51,8	30,2	1488
Sekita ⁹³	Japan	2010.	70,5	58,8	39,5	27,0	5.268

85 "Financial Literacy and Retirement Planning in Germany", *Journal of Pension Economics and Finance*, 10:4 (oktobar 2011), str. 565-584, dostupno na: <https://doi.org/10.1017/S1474747211000485>.

86 "Financial Literacy and Retirement Planning in Switzerland", *Numeracy*, 6:2 (juli 2013), str. 1-21, dostupno na: <https://doi.org/10.5038/1936-4660.6.2.6>.

87 "Financial Literacy and Stock Market Participation".

88 "Financial Literacy and Retirement Planning in Australia", *Numeracy*, 6:2 (juli 2013), str. 1-25, dostupno na: <https://doi.org/10.5038/1936-4660.6.2.7>.

89 "Financial Literacy and Retirement Planning in Canada", *Journal of Pension Economics and Finance*, 16:3 (juli 2017), str. 277-296, dostupno na: <https://doi.org/10.1017/S1474747215000311>.

90 "Financial Literacy and Retirement Planning in Finland", *Journal of Pension Economics and Finance*, 17:3 (juli 2017), str. 335-362, dostupno na: <https://doi.org/10.1017/S1474747217000270>.

91 "Financial Literacy and Financial Planning in France", *Numeracy*, 6:2 (juli 2013), str. 1-17, dostupno na: <https://doi.org/10.5038/1936-4660.6.2.8>.

92 "Financial Literacy around the World".

93 "Financial Literacy and Retirement Planning in Japan", *Journal of Pension Economics and Finance*, 10:4 (oktobar 2011), str. 637-656, dostupno na: <https://doi.org/10.1017/S1474747211000527>.

Autor(i)	Zemlja	Godina	Kamata (%)	Inflacija (%)	Diver. (%)	Svi (%)	N
Fornero i Monticone ⁹⁴	Italija	2007.	40,0	59,3	52,2	24,9	3.992
Smolo i Knezović (d)	BiH	2022.	78,4	80,6	71,5	24,5	638
Crossan, Feslier i Hurnard ⁹⁵	Novi Zeland	2009.	86,0	81,0	49,0	24,0	850
Almenberg i Sävesterbergh ⁹⁶	Švedska	2010.	35,2	59,5	68,4	21,4	1.302
Moure ⁹⁷	Čile	2009.	47,4	17,7	40,6	7,7	1.4463
Beckmann ⁹⁸	Rumunija	2011.	41,3	31,8*	14,7	3,8	1.030
Klapper i Panos ⁹⁹	Rusija	2009.	36,3	50,8	12,8	3,7	1.366

Izvor: Prilagođeno iz Lusardi (2019) i ažurirano prema rezultatima autora

Kada uporedimo naše rezultate (d – definicije) s prethodnim, možemo vidjeti da je rezultat 24,5 – što predstavlja donji dio svjetske finansijske pismenosti. Međutim, posmatrajući proširenje modela i na aplikativni dio (p – primjena), možemo vidjeti da je finansijska pismenost nešto veća. Interesantno je također da su dosadašnji rezultati vezani za vrijeme posljednje finansijske krize, što bi moglo utjecati na finansijsku pismenost pojedinaca u to vrijeme. Ukratko, možemo zaključiti da je nivo finansijske pismenosti u BiH prosječan jer je svaka treća-četvrta osoba mogla tačno odgovoriti na sva tri pitanja finansijske pismenosti o primjeni (definiciji) finansijskih termina. Ipak, ovi rezultati u skladu su s većinom prethodnih studija o ovoj temi.

94 “Financial Literacy and Pension Plan Participation in Italy”, *Journal of Pension Economics and Finance*, 10:4 (oktobar 2011), str. 547-564, dostupno na: <https://doi.org/10.1017/S1474747211000473>.

95 “Financial Literacy and Retirement Planning in New Zealand”, *Journal of Pension Economics and Finance*, 10:4 (oktobar 2011), str. 619-635, dostupno na: <https://doi.org/10.1017/S1474747211000515>.

96 “Financial Literacy and Retirement Planning in Sweden”, *Journal of Pension Economics and Finance*, 10:4 (oktobar 2011), str. 585-598, dostupno na: <https://doi.org/10.1017/S1474747211000497>.

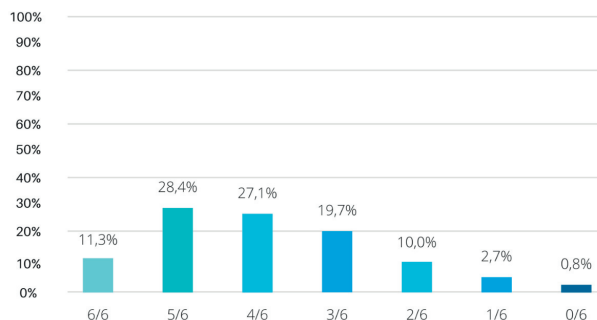
97 “Financial Literacy and Retirement Planning in Chile”, *Journal of Pension Economics and Finance*, 15:2 (april 2016), str. 203-223, dostupno na: <https://doi.org/10.1017/S1474747215000049>.

98 “Financial Literacy and Household Savings in Romania”, *Numeracy*, 6:2 (juli 2013), str. 1-22, dostupno na: <https://doi.org/10.5038/1936-4660.6.2.9>.

99 “Financial Literacy and Retirement Planning: The Russian Case”, *Journal of Pension Economics and Finance*, 10:4 (oktobar 2011), str. 599-618, dostupno na: <https://doi.org/10.1017/S1474747211000503>.

Posmatrajući finansijsku pismenost u BiH, dalje iznosimo neke zanimljive rezultate. Prvo, za razliku od većine prethodnih istraživanja, proširili smo mjerenje finansijske pismenosti još trima pitanjima vezanim za primjenu finansijskog znanja. Ilustracija 1 prikazuje učestalost kombinovanih odgovora (definicija i primjena).

Ilustracija 1. Procenat tačnih odgovora po pojedincima

Na ilustraciji 1 možemo vidjeti nekoliko činjenica. Prvo, distribucija odgovora bliska je normalnoj s blagim pozitivnim (desnim) nagibom. To znači da je uzorak približno obuhvatio pojedince iz različitih kategorija, od finansijski nepismenih do pismenih. Drugo, podaci pokazuju da je stanovništvo u BiH relativno finansijski pismeno, jer 426 od 638 ispitanika ili 68,08% ima najmanje četiri tačna odgovora. Konačno, samo 22 od 638 ili 3,45% imalo je manje od dvaju tačnih odgovora, što se može smatrati visoko nepismenim.

U nastavku analize, predstavljamo finansijsku pismenost u BiH na osnovu odabranih demografskih faktora: rod, starosna dob, obrazovanje i prihodi.

Tabela 4. Tačni odgovori prema rodu, starosnoj dobi, obrazovanju i individualnom prihodu

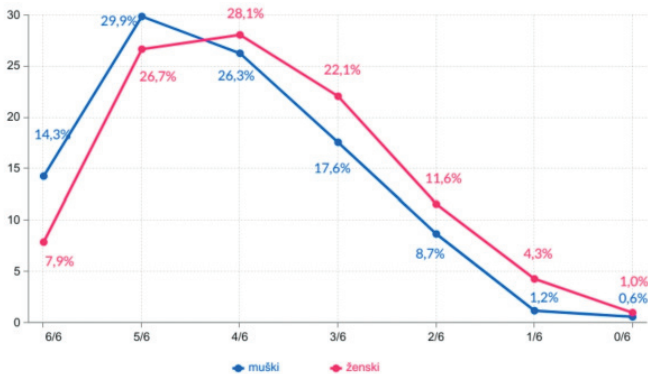
Tačni odgovori	6/6	5/6	4/6	3/6	2/6	1/6	0/6
sveukupno	72	181	173	126	64	17	5
Rod							
muško (335)	48	100	88	59	29	4	2
žensko (303)	24	81	85	67	35	13	3

Tačni odgovori	6/6	5/6	4/6	3/6	2/6	1/6	0/6
Starosna dob							
NRV (228)	18	50	62	62	28	6	2
PRV (376)	49	120	104	57	33	10	3
VRV (34)	5	11	7	7	3	1	0
Obrazovanje							
BUD (275)	20	54	82	69	32	10	2
DD (225)	28	73	58	41	25	3	3
PD (138)	24	54	33	16	7	4	0
Individualni prihod							
BP (102)	4	25	27	28	12	6	0
NP (172)	21	31	47	40	24	5	4
UP (227)	34	72	55	41	18	6	1
VP (105)	10	41	37	12	5	0	0
VVC (32)	3	12	7	5	5	0	0

Napomena: N=638. OECD klasifikacija: novi radni vijek (NRV, 18–24), primarni radni vijek (PRV, 25–54) i vrhunac radnog vijeka (VRV, 55–65). Obrazovne kategorije: bez univerzitetske diplome (BUD), dodiplomski (DD) i postdiplomski (PD). Kategorije individualnih prihoda: bez prihoda (BP), niski prihodi (NP, manje od 1.000 KM), umjereni prihodi (UP, 1–2.000 KM), visoki prihodi (VP, 2–5.000 KM) i vrlo visoki prihodi (VVP, preko 5.000 KM).

Ako posmatramo rod, možemo vidjeti da muškarci pokazuju veću finansijsku pismenost. Kako su uzorci nejednaki, razlika između muškaraca i žena u finansijskoj pismenosti bolje je prikazana na ilustraciji 2, gdje koristimo procenete.

Ilustracija 2. Procenat finansijske pismenosti na osnovu roda

Kao što možemo vidjeti iz prikazanih podataka, muškarci su postigli „savršenije rezultate“ u finansijskoj pismenosti. Kako prelazimo na kategorije sa više netačnih odgovora, veći je udio žena u odnosu na muškarce. Naši rezultati ne iznenađuju s obzirom na to da poslovni kontekst u BiH još uvijek karakterišu značajne razlike između muškaraca i žena.¹⁰⁰ Žene su manje aktivne na tržištu rada i sve manje zastupljene u menadžerskim i vlasničkim strukturama.¹⁰¹ To je rezultat nedostatka obrazovanja, jednakih mogućnosti i kulturnih faktora kao što su tradicionalne rodne uloge.¹⁰² Ovi rezultati u skladu su sa studijama Lusardi et al.,¹⁰³ Bucher-Koenen i Lusardi,¹⁰⁴ Karakurum-Ozdemir et al.,¹⁰⁵ Lusardi,¹⁰⁶ Swiecka et al.,¹⁰⁷ Bottazzi i Lusardi¹⁰⁸ itd. Međutim, naši rezultati odstupaju od studija koje su sproveli Wagland i Taylor,¹⁰⁹ Ludlum et al.,¹¹⁰ Özen i Kaya¹¹¹ i Pavkovic et al.¹¹²

Nadalje, predstavljamo podatke o finansijskoj pismenosti za BiH za tri starosne kategorije: novi radni vijek (NRV, 18–24), primarni radni vijek (PRV, 25–54) i vrhunac radnog vijeka (VRV, 55–65) te za tri obrazovne kategorije: bez univerzitetske diplome (BUD), dodiplomski nivo (DD) i postdiplomski nivo (PD). Iako u tabeli 4 možemo vidjeti neke indikacije, ilustracija 3 prikazuje podatke u procentima, što ih čini konkretnijim.

100 Ramo Palalić et al., “Women’s Entrepreneurship in Bosnia and Herzegovina”, in *Women’s Entrepreneurship in Former Yugoslavia*, Ramo Palalić, Emil Knezović, Léo-Paul Dana (ed.), Contributions to Management Science (Cham: Springer International Publishing, 2020), str. 11-35, dostupno na: https://doi.org/10.1007/978-3-030-45253-7_2.

101 Shagun Khare et al., “Zapošljavanje i Dinamika Tržišta Rada u Bosni i Hercegovini” (Geneva: International Labour Office, 4. juni 2010), dostupno na: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/documents/publication/wc_ms_144424.pdf; The World Bank, “Enterprise Surveys: Bosnia and Herzegovina”, 2019, dostupno na: <https://www.enterprisesurveys.org/en/data/exploreconomies/2019/bosnia-and-herzegovina#gender>.

102 Lejla Somun-Krupalija, *Gender and Employment in Bosnia and Herzegovina: A Country Study* (Geneva: International Labour Office, 2011), dostupno na: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---gender/documents/publication/wcms_170832.pdf.

103 “Financial Literacy among the Young”.

104 “Financial Literacy and Retirement Planning in Germany”.

105 “Financial Literacy in Developing Countries”, *Social Indicators Research*, 143:1 (maj 2019), str. 325-353, dostupno na: <https://doi.org/10.1007/s11205-018-1952-x>.

106 “Financial Literacy and the Need for Financial Education”.

107 “Financial Literacy”.

108 “Stereotypes in Financial Literacy”.

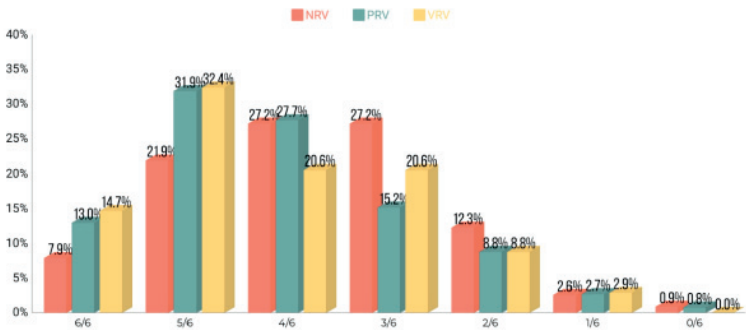
109 “When It Comes”.

110 “Financial Literacy”.

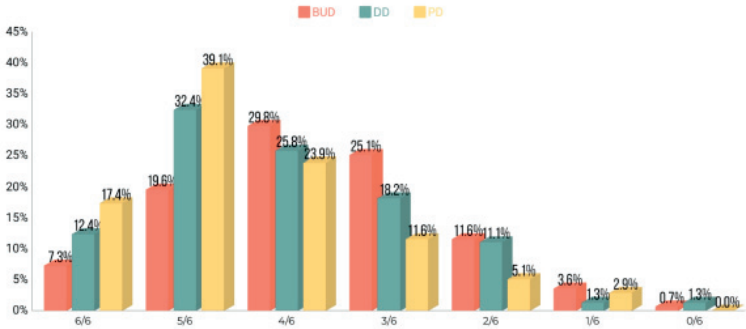
111 “Finansal Okuryazarlık Seviyesinin Ölçülmesi: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma (Measuring of Financial Literacy: An Investigation on Undergraduate Students)”.

112 “Measuring”.

Ilustracija 3. Procenat finansijske pismenosti na osnovu starosne dobi

Ilustracija 4. Procenat finansijske pismenosti na osnovu nivoa obrazovanja

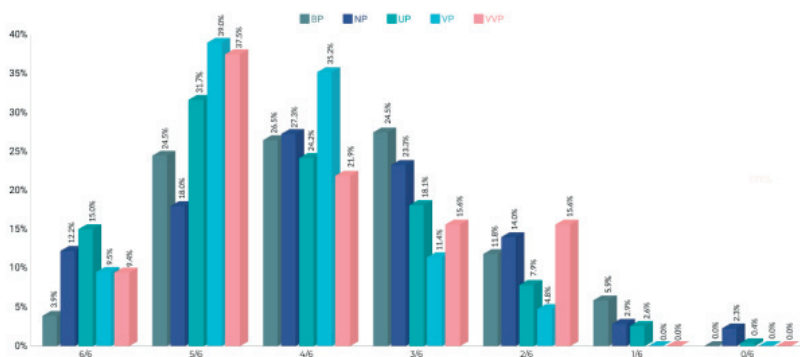
Rezultati prikazani na ilustraciji 3 pokazuju da su „osobe starije životne dobi“ uglavnom finansijski pismenije, dok je najmlađa kategorija najmanje pismena. Slično tome, što je viši nivo obrazovanja, veća je i finansijska pismenost (ilustracija 4). Kao neizostavni elementi ljudskog kapitala, iskustvo (u ovom slučaju životno iskustvo) i obrazovanje imaju tendenciju da utječu na znanje o različitim životnim potrebama, među kojima je u savremenom svijetu i finansijska pismenost. Slične trendove zabilježili su i Xue et al.¹¹³ i Klapper i Lusardi.¹¹⁴

Na kraju, predstavljamo podatke o finansijskoj pismenosti na osnovu pet kategorija prihoda: bez prihoda (BP), niski prihodi (NP, manje od 1.000 KM), umjereni prihodi (UP, 1–2.000 KM), visoki prihodi (VP, 2–5.000 KM) i vrlo visoki prihodi (VVP, preko 5.000 KM). Rezultati su prikazani u ilustraciji 5.

113 “Financial Literacy amongst Elderly Australians”.

114 “Financial Literacy and Financial Resilience”.

Ilustracija 5. Procenat finansijske pismenosti na osnovu individualnih mjesečnih primanja

Kada je riječ o prihodima, možemo vidjeti da ne postoji „strogi“ trend po kategorijama. Naprimjer, najveći postotak ljudi sa savršenim rezultatima bio je iz kategorije VP. Međutim, ako napravimo crno-bijelo poređenje, mogli bismo zaključiti da su ljudi s višim primanjima neznatno finansijski pismeniji. Osim toga, očigledno je da su oni koji nemaju primanja najmanje pismeni jer nisu toliko uključeni u redovne svakodnevne lične finansijske poslove. Ovi rezultati potvrđuju rezultate prethodnih studija različitih autora kao što su Karakurum-Ozdemir et al.,¹¹⁵ Lusardi,¹¹⁶ Xue et al.,¹¹⁷ Santini et al.,¹¹⁸ Klapper i Lusardi,¹¹⁹ Lusardi et al.¹²⁰ itd.

Zaključak

Tokom godina, finansijska tržišta postala su izuzetno složena sa širokom dostupnošću finansijskih proizvoda i usluga. Sve to otežalo je običnim ljudima proces donošenja odluka. Nadalje, finansijska tehnologija (*FinTech*) i digitalizacija dodatno su zakomplikovali situaciju. Međutim, bez posjedovanja finansijskog znanja neophodnog za efikasno donošenje odluka, obični ljudi nemaju potrebne

115 “Financial Literacy in Developing Countries”.

116 “Financial Literacy and the Need for Financial Education”.

117 “Financial Literacy amongst Elderly Australians”.

118 “The Antecedents and Consequences of Financial Literacy: A Meta-Analysis”, *International Journal of Bank Marketing*, 37:6 (2. septembar 2019), str. 1462-1479, dostupno na: <https://doi.org/10.1108/IJBM-10-2018-0281>.

119 “Financial Literacy and Financial Resilience”.

120 “Building up Financial Literacy and Financial Resilience”.

vještine kako bi se nosili s ovim izazovima. Katastrofalne posljedice finansijske nepismenosti ne pogađaju samo pojedince, već imaju dublji utjecaj na društvo u cjelini, što je vidljivo iz globalne finansijske krize¹²¹ i nedavne pandemije COVID-19.¹²² Upravo iz tog razloga moramo posvetiti veliku pažnju finansijskoj pismenosti pojedinaca, čije finansijske aktivnosti i ponašanja mogu utjecati na ekonomsko blagostanje svih ostalih u društvu i globalno.

Dok je literatura o razvijenim zemljama obimna, u zemljama u razvoju to nije slučaj. Iz tog razloga ova studija istražuje finansijsku pismenost u BiH kako bi popunila ovu prazninu. Dobijeni putem ankete bazirane na upitniku, naši podaci nude nekoliko zaključaka. Prvo, ukupni nivo finansijske pismenosti u BiH umjeren je u odnosu na rezultate iz drugih zemalja. Drugo, finansijska pismenost veća je kod muškaraca nego kod žena, što potvrđuje prethodne rezultate. Treće, u skladu s drugim studijama, finansijska pismenost u BiH zavisi od prihoda, obrazovanja i starosti ispitanika. Konačno, na osnovu ovih rezultata, preporučuje se kreatorima politika da mlađoj populaciji što ranije uvedu edukaciju o finansijskoj pismenosti. Jasna je potreba za upoznavanjem srednjoškolaca s osnovnim finansijskim konceptima kako bi bili spremni za izazove koji ih čekaju u daljem životu. Ovo bi se moglo ostvariti kroz nove nastavne planove koji bi tretirali finansijsku pismenost u školama i na univerzitetima. Pored toga, praktični seminari i radionice djelimično bi mogli doprinijeti širenju finansijske pismenosti među stanovništvom BiH.

Iako ova studija ima određene obećavajuće rezultate, potrebno je uzeti u obzir nekoliko ograničenja. Prvo, studija se zasniva na krossekcionalnim podacima koji nas ograničavaju u izvođenju kauzalnih zaključaka. Za buduća istraživanja predlažemo korištenje longitudinalnog pristupa za objašnjenje teorijske osnove u pogledu uzročnosti. Drugo, studija koristi neprobabilističko (engl. *nonprobability*) uzorkovanje, što sprečava generaliziranje rezultata. Istraživači bi se mogli fokusirati na manju populaciju s dostupnim podacima za uzorkovanje vjerovatnoće za buduće studije. Konačno, u prikupljenom uzorku dominirali su visokoobrazovani ljudi, što je moglo utjecati na rezultate. Uravnoteženiji uzorak u aspektu obrazovanja mogao bi biti od značajne koristi.

121 Goyal and Kumar, "Financial Literacy".

122 Anik Yuesti, Ni Wayan Rustiarini, Ni Nyoman Ayu Suryandari, "Financial Literacy in the COVID-19 Pandemic: Pressure Conditions in Indonesia", *Entrepreneurship and Sustainability Issues*, 8:1 (30. septembar 2020), str. 884-898, dostupno na: [https://doi.org/10.9770/jesi.2020.8.1\(59\)](https://doi.org/10.9770/jesi.2020.8.1(59)).

Literatura

- Agarwal, Sumit et al., “Financial Literacy and Financial Planning: Evidence from India”, *Journal of Housing Economics*, 27 (mart 2015), str. 4–21, dostupno na: <https://doi.org/10.1016/j.jhe.2015.02.003>.
- Agnew, Julie, Hazel Bateman, Susan Thorp, “Financial Literacy and Retirement Planning in Australia”, *Numeracy*, 6:2 (juli 2013), str. 1–25, dostupno na: <https://doi.org/10.5038/1936-4660.6.2.7>.
- Ajzen, Icek, “The Theory of Planned Behavior”, *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 50:2 (decembar 1991), str. 179–211, dostupno na: [https://doi.org/10.1016/0749-5978\(91\)90020-T](https://doi.org/10.1016/0749-5978(91)90020-T).
- Allgood, Sam, William B. Walstad, “The Effects of Perceived and Actual Financial Literacy on Financial Behaviors: Perceived and Financial Literacy”, *Economic Inquiry*, 54:1 (januar 2016), str. 675–697, dostupno na: <https://doi.org/10.1111/ecin.12255>.
- Almenberg, Johan, Jenny S ave-S oderbergh, “Financial Literacy and Retirement Planning in Sweden”, *Journal of Pension Economics and Finance*, 10:4 (oktobar 2011), 585–598, dostupno na: <https://doi.org/10.1017/S1474747211000497>.
- Alsemgeest, Liezel, “Arguments for and against Financial Literacy Education: Where to Go from Here?: Financial Literacy Education”, *International Journal of Consumer Studies*, 39:2 (mart 2015), str. 155–161, dostupno na: <https://doi.org/10.1111/ijcs.12163>.
- Arceo-G omez, Eva O., F. Alejandro Villag omez, “Financial Literacy among Mexican High School Teenagers”, *International Review of Economics Education*, 24 (januar 2017), str. 1–17, dostupno na: <https://doi.org/10.1016/j.iree.2016.10.001>.
- Arrondel, Luc, Majdi Debbich, Fr ed erique Savignac, “Financial Literacy and Financial Planning in France”, *Numeracy*, 6:2 (juli 2013), str. 1–17, dostupno na: <https://doi.org/10.5038/1936-4660.6.2.8>.
- Bandura, Albert, *Social Foundations of Thought and Action: A Social Cognitive Theory*, Prentice-Hall Series in Social Learning Theory, Englewood Cliffs (N.J.: Prentice-Hall, 1986).
- Beckmann, Elisabeth, “Financial Literacy and Household Savings in Romania”, *Numeracy*, 6:2 (juli 2013), str. 1–22, dostupno na: <https://doi.org/10.5038/1936-4660.6.2.9>.
- Boisclair, David, Annamaria Lusardi, Pierre-Carl Michaud, “Financial Literacy and Retirement Planning in Canada”, *Journal of Pension Economics and Finance*, 16:3 (juli 2017), str. 277–296, dostupno na: <https://doi.org/10.1017/S1474747215000311>.

- Bottazzi, Laura, Annamaria Lusardi, "Stereotypes in Financial Literacy: Evidence from PISA", *Journal of Corporate Finance*, 71 (decembar 2021), 101831, dostupno na: <https://doi.org/10.1016/j.jcorpfin.2020.101831>.
- Braunstein, Sandra, Carolyn Welch, "Financial Literacy: An Overview of Practice, Research, and Policy", *Federal Reserve Bulletin*, 88:11 (2002), str. 445–457.
- Brown, Martin, Roman Graf, "Financial Literacy and Retirement Planning in Switzerland", *Numeracy*, 6:2 (juli 2013), str. 1–21, dostupno na: <https://doi.org/10.5038/1936-4660.6.2.6>.
- Brown, Martin, Caroline Henchoz, Thomas Spycher, "Culture and Financial Literacy: Evidence from a within-Country Language Border", *Journal of Economic Behavior & Organization*, 150 (juni 2018), str. 62–85. <https://doi.org/10.1016/j.jebo.2018.03.011>.
- Bucher-Koenen, Tabea, Annamaria Lusardi, "Financial Literacy and Retirement Planning in Germany", *Journal of Pension Economics and Finance*, 10:4 (octobar 2011), str. 565–584, dostupno na: <https://doi.org/10.1017/S1474747211000485>.
- Candiya Bongomin at al. "Financial Literacy in Emerging Economies: Do All Components Matter for Financial Inclusion of Poor Households in Rural Uganda?", *Managerial Finance*, 43:12 (4. decembar 2017), str. 1310–1331, dostupno na: <https://doi.org/10.1108/MF-04-2017-0117>.
- Chen, Haiyang, Ronald Volpe, "An Analysis of Personal Financial Literacy among College Students", *Financial Services Review*, 7:2 (1998), str. 107–128, dostupno na: [https://doi.org/10.1016/S1057-0810\(99\)80006-7](https://doi.org/10.1016/S1057-0810(99)80006-7).
- Chu, Zhong at al., "Financial Literacy, Portfolio Choice and Financial Well-Being", *Social Indicators Research*, 132:2 (juni 2017), str. 799–820, dostupno na: <https://doi.org/10.1007/s11205-016-1309-2>.
- Creswell, John W., Cheryl N. Poth, *Qualitative Inquiry & Research Design: Choosing among Five Approaches*, 4. izd. (Los Angeles: SAGE, 2018).
- Crossan, Diana, David Feslier, Roger Hurnard, "Financial Literacy and Retirement Planning in New Zealand", *Journal of Pension Economics and Finance*, 10:4 (oktobar 2011), str. 619–635, dostupno na: <https://doi.org/10.1017/S1474747211000515>.
- Cucinelli, Doriana, Paolo Trivellato, Mariangela Zenga, "Financial Literacy: The Role of the Local Context", *Journal of Consumer Affairs*, 53:4 (decembar 2019), str. 1874–1919, dostupno na: <https://doi.org/10.1111/joca.12270>.
- Ergün, Kutlu, "Financial Literacy among University Students: A Study in Eight European Countries", *International Journal of Consumer Studies*, 42:1 (januar 2018), str. 2–15, dostupno na: <https://doi.org/10.1111/ijcs.12408>.
- Erner, Carsten, Michael Goedde-Menke, Michael Oberste, "Financial Literacy of High School Students: Evidence from Germany", *The Journal of Economic*

- Education*, 47:2 (2. april 2016), str. 95–105, dostupno na: <https://doi.org/10.1080/00220485.2016.1146102>.
- Fornero, Elsa, Chiara Monticone, “Financial Literacy and Pension Plan Participation in Italy”, *Journal of Pension Economics and Finance*, 10:4 (oktobar 2011), str. 547–564, dostupno na: <https://doi.org/10.1017/S1474747211000473>.
- French, Declan, Donal McKillop, “Financial Literacy and Over-Indebtedness in Low-Income Households”, *International Review of Financial Analysis*, 48 (decembar 2016), str. 1–11, dostupno na: <https://doi.org/10.1016/j.irfa.2016.08.004>.
- Friedman, Milton, *A Theory of the Consumption Function*, National Bureau of Economic Research General Series 63 (Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1957).
- Goyal, Kirti, Satish Kumar, “Financial Literacy: A Systematic Review and Bibliometric Analysis”, *International Journal of Consumer Studies*, 45:1 (januar 2021), str. 80–105, dostupno na: <https://doi.org/10.1111/ijcs.12605>.
- Grohmann, Antonia, Theres Klühs, Lukas Menkhoff, “Does Financial Literacy Improve Financial Inclusion? Cross Country Evidence”, *World Development*, 111 (novembar 2018), str. 84–96, dostupno na: <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2018.06.020>.
- Guiso, Luigi, Eliana Viviano, “How Much Can Financial Literacy Help?”, *Review of Finance*, 19:4 (juli 2015), str. 1347–1382, dostupno na: <https://doi.org/10.1093/rof/rfu033>.
- Gustman, Alan L, Thomas L Steinmeier, Nahid Tabatabai, “Financial Knowledge and Financial Literacy at the Household Level”, *American Economic Review*, 102:3 (1. maj 2012), str. 309–313, dostupno na: <https://doi.org/10.1257/aer.102.3.309>.
- Hasan, Morshadul, Thi Le, Ariful Hoque, “How Does Financial Literacy Impact on Inclusive Finance?”, *Financial Innovation*, 7:40 (december 2021), str. 1–23, dostupno na: <https://doi.org/10.1186/s40854-021-00259-9>.
- Hastings, Justine, Lydia Tejada-Ashton, “Financial Literacy, Information, and Demand Elasticity: Survey and Experimental Evidence from Mexico” (Cambridge, MA: National Bureau of Economic Research, decembar 2008), dostupno na: <https://doi.org/10.3386/w14538>.
- Hilgert, Marianne, Jeanne Hogarth, Sondra Beverly, “Household Financial Management: The Connection Between Knowledge and Behavior”, *Federal Reserve Bulletin*, 89 (januar 2003), str. 309–322.
- Huston, Sandra J., “Measuring Financial Literacy”, *Journal of Consumer Affairs*, 44:2 (juni 2010), str. 296–316, dostupno na: <https://doi.org/10.1111/j.1745-6606.2010.01170.x>.

- Kalmi, Panu, Olli-Pekka Ruuskanen, “Financial Literacy and Retirement Planning in Finland”, *Journal of Pension Economics and Finance*, 17:3 (juli 2017), str. 335–362, dostupno na: <https://doi.org/10.1017/S1474747217000270>.
- Karakurum-Ozdemir, Kamer, Melike Kokkizil, Gokce Uysal, “Financial Literacy in Developing Countries”, *Social Indicators Research*, 143:1 (maj 2019), str. 325–353, dostupno na: <https://doi.org/10.1007/s11205-018-1952-x>.
- Khare, Shagun at al., “Zapošljavanje i dinamika tržišta rada u Bosni i Hercegovini” (Geneva: International Labour Office, 4. juni 2010), dostupno na: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/documents/publication/wcms_144424.pdf.
- Klapper, Leora, Annamaria Lusardi, “Financial Literacy and Financial Resilience: Evidence from around the World”, *Financial Management*, 49:3 (septembar 2020), str. 589–614, dostupno na: <https://doi.org/10.1111/fima.12283>.
- Klapper, Leora, Annamaria Lusardi, Georgios Panos, “Financial Literacy and the Financial Crisis” (Cambridge, MA: National Bureau of Economic Research, mart 2012), dostupno na: <https://doi.org/10.3386/w17930>.
- Klapper, Leora, Georgios A. Panos, “Financial Literacy and Retirement Planning: The Russian Case”, *Journal of Pension Economics and Finance*, 10:4 (oktobar 2011), str. 599–618, dostupno na: <https://doi.org/10.1017/S1474747211000503>.
- Ludlum, Marty at al., “Financial Literacy and Credit Cards: A Multi Campus Survey”, *International Journal of Business and Social Science*, 3:7 (april 2012), str. 25–33.
- Lusardi, Annamaria, “Financial Literacy and the Need for Financial Education: Evidence and Implications”, *Swiss Journal of Economics and Statistics*, 155:1 (decembar 2019), 1, dostupno na: <https://doi.org/10.1186/s41937-019-0027-5>.
- Lusardi, Annamaria, “Financial Literacy: Do People Know the ABCs of Finance?”, *Public Understanding of Science*, 24:3 (april 2015), str. 260–271, dostupno na: <https://doi.org/10.1177/0963662514564516>.
- Lusardi, Annamaria, Carlo de Bassa Scheresberg, Noemi Oggero, “Student Loan Debt in the US: An Analysis of the 2015 NFCS Data”, *GFLEC Policy Brief* (2016).
- Lusardi, Annamaria, Andrea Hasler, Paul J. Yakoboski, “Building up Financial Literacy and Financial Resilience”, *Mind & Society*, 20:2 (novembar 2021), str. 181–187, dostupno na: <https://doi.org/10.1007/s11299-020-00246-0>.
- Lusardi, Annamaria, Pierre-Carl Michaud, Olivia S. Mitchell, “Optimal Financial Knowledge and Wealth Inequality”, *Journal of Political Economy*, 125:2 (april 2017), str. 431–477, dostupno na: <https://doi.org/10.1086/690950>.

- Lusardi, Annamaria, Olivia S. Mitchell, “Financial Literacy and Planning: Implications for Retirement Well-Being”, u *Financial Literacy: Implications for Retirement Security and the Financial Marketplace*, Olivia S. Mitchell, Annamaria Lusardi (ed.) (Oxford: Oxford University Press, 2011), str. 16–39, dostupno na: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199696819.003.0002>.
- Lusardi, Annamaria, Olivia S. Mitchell, “Financial Literacy around the World: An Overview”, *Journal of Pension Economics and Finance*, 10:4 (oktobar 2011), str. 497–508, dostupno na: <https://doi.org/10.1017/S1474747211000448>.
- Lusardi, Annamaria, Olivia S. Mitchell, “The Economic Importance of Financial Literacy: Theory and Evidence”, *Journal of Economic Literature*, 52:1 (1. mart 2014), str. 5–44, dostupno na: <https://doi.org/10.1257/jel.52.1.5>.
- Lusardi, Annamaria, Olivia S. Mitchell, Vilsa Curto, “Financial Literacy among the Young”, *Journal of Consumer Affairs*, 44:2 (juni 2010), str. 358–380, dostupno na: <https://doi.org/10.1111/j.1745-6606.2010.01173.x>.
- Lusardi, Annamaria, Noemi Oggero, Paul J. Jakoboski, “The TIAA Institute-GFLEC Personal Finance Index: A New Measure of Financial Literacy” (New York: The TIAA Institute and the Global Financial Literacy Excellence Center, mart 2017), dostupno na: https://gflec.org/wp-content/uploads/2017/04/TIAA_GFLEC_Report_PFinIndex_final2.pdf?x43581.
- Lusardi, Annamaria, Peter Tufano, “Debt Literacy, Financial Experiences, and Overindebtedness”, *Journal of Pension Economics and Finance*, 14:4 (oktobar 2015), str. 332–368, dostupno na: <https://doi.org/10.1017/S1474747215000232>.
- Lusardi, Annamaria, Peter Tufano, “Teach Workers about the Peril of Debt”, *Harvard Business Review* (novembar 2009).
- Lyons, Angela C., Josephine Kass-Hanna, “A Methodological Overview to Defining and Measuring ‘Digital’ Financial Literacy”, *Financial Planning Review*, 4:2 (juni 2021), str. 1–19, dostupno na: <https://doi.org/10.1002/cfp.2.1113>.
- Mandell, Lewis, “Financial Literacy of High School Students”, u *Handbook of Consumer Finance Research*, Jing Jian Xiao (ed.) (New York, NY: Springer New York, 2008), str. 163–183, dostupno na: https://doi.org/10.1007/978-0-387-75734-6_10.
- Modigliani, Franco, Richard Brumberg, “Utility Analysis and the Consumption Function: An Interpretation of Cross-Section Data”, u *Post-Keynesian Economics*, Kenneth K. Kurihara (ed.), (New Brunswick, NJ: Rutgers University Press, 2013), str. 388–436, dostupno na: <https://doi.org/10.4324/9781315016849>.
- Moschis, George P., *Consumer Socialization: A Life-Cycle Perspective* (Lexington, Mass: Lexington Books, 1987).
- Mottola, Gary, “In Our Best Interest: Women, Financial Literacy, and Credit Card Behavior”, *Numeracy*, 6:2 (juli 2013), dostupno na: <https://doi.org/10.5038/1936-4660.6.2.4>.

- Moure, Natalia Garabato, "Financial Literacy and Retirement Planning in Chile", *Journal of Pension Economics and Finance*, 15:2 (april 2016), str. 203–223, dostupno na: <https://doi.org/10.1017/S1474747215000049>.
- Nicolini, Gianni, Brenda J. Cude, Swarn Chatterjee, "Financial Literacy: A Comparative Study across Four Countries", *International Journal of Consumer Studies*, 37:6 (novembar 2013), str. 689–705, dostupno na: <https://doi.org/10.1111/ijcs.12050>.
- Noctor, M., S. Stoney, R. Stradling, *Financial Literacy: A Discussion of Concepts and Competences of Financial Literacy and Opportunities for Its Introduction into Young People's Learning* (London: National Foundation for Educational Research, 1992).
- OECD, *PISA 2015 Results (Volume IV): Students' Financial Literacy* (PISA OECD, 2017), dostupno na: <https://doi.org/10.1787/9789264270282-en>.
- OECD INFE, *Measuring Financial Literacy: Core Questionnaire in Measuring Financial Literacy: Questionnaire and Guidance Notes for Conducting an Internationally Comparable Survey of Financial Literacy* (Paris: OECD, 2011).
- Ouachani, Sonia, Olfa Belhassine, Aïda Kammoun, "Measuring Financial Literacy: A Literature Review", *Managerial Finance*, 47:2 (21. septembar 2020), str. 266–281, dostupno na: <https://doi.org/10.1108/MF-04-2019-0175>.
- Özen, Ercan, Zübeyde Kaya, *Finansal Okuryazarlık Seviyesinin Ölçülmesi: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma* (Measuring of Financial Literacy: An Investigation on Undergraduate Students) (2015).
- Palalić, Ramo i dr., "Women's Entrepreneurship in Bosnia and Herzegovina", u *Women's Entrepreneurship in Former Yugoslavia*, Ramo Palalić, Emil Knezović, Léo-Paul Dana (ur.) Contributions to Management Science, (Cham: Springer International Publishing, 2020), str. 11–35, dostupno na: https://doi.org/10.1007/978-3-030-45253-7_2.
- Panos, Georgios A., John O. S. Wilson, "Financial Literacy and Responsible Finance in the FinTech Era: Capabilities and Challenges", *The European Journal of Finance*, 26:4–5 (23. mart 2020), str. 297–301, dostupno na: <https://doi.org/10.1080/1351847X.2020.1717569>.
- Pavkovic, Ana, Mihovil Andelinovic, Domagoj Misevic, "Measuring Financial Literacy of University Students", *Croatian Operational Research Review*, 9:1 (2018), str. 87–97, dostupno na: <https://doi.org/10.17535/corr.2018.0008>.
- Remund, David L., "Financial Literacy Explicated: The Case for a Clearer Definition in an Increasingly Complex Economy", *Journal of Consumer Affairs*, 44:2 (juni 2010), str. 276–295, dostupno na: <https://doi.org/10.1111/j.1745-6606.2010.01169.x>.

- Rieger, Marc Oliver, “How to Measure Financial Literacy?”, *Journal of Risk and Financial Management*, 13:12 (19. decembar 2020), str. 324, dostupno na: <https://doi.org/10.3390/jrfm13120324>.
- Rooij, Maarten van, Annamaria Lusardi, Rob Alessie, “Financial Literacy and Stock Market Participation”, *Journal of Financial Economics*, 101:2 (august 2011), str. 449–472, dostupno na: <https://doi.org/10.1016/j.jfineco.2011.03.006>.
- Santini, Fernando de Oliveiraat al., “The Antecedents and Consequences of Financial Literacy: A Meta-Analysis”, *International Journal of Bank Marketing*, 37:6 (2. septembar 2019), str. 1462–1479, dostupno na: <https://doi.org/10.1108/IJBM-10-2018-0281>.
- Sekita, Shizuka, “Financial Literacy and Retirement Planning in Japan”, *Journal of Pension Economics and Finance*, 10:4 (oktobar 2011), str. 637–656, dostupno na: <https://doi.org/10.1017/S1474747211000527>.
- Somun-Krupalija, Lejla, *Gender and Employment in Bosnia and Herzegovina: A Country Study* (Geneva: International Labour Office, 2011), dostupno na: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---gender/documents/publication/wcms_170832.pdf.
- Swiecka, Beata at al., “Financial Literacy: The Case of Poland”, *Sustainability*, 12:2 (18. januar 2020), str. 700, dostupno na: <https://doi.org/10.3390/su12020700>.
- TheWorldBank, “Enterprise Surveys: Bosnia and Herzegovina” (2019), dostupno na: <https://www.enterprisesurveys.org/en/data/exploreconomies/2019/bosnia-and-herzegovina#gender>.
- Vandekerckhof, Pieter at al., “The Effect of Nonfamily Managers on Decision-Making Quality in Family Firm TMTs: The Role of Intra-TMT Power Asymmetries”, *Journal of Family Business Strategy*, 10:3 (septembar 2019), 100272, dostupno na: <https://doi.org/10.1016/j.jfbs.2019.01.002>.
- Wagland, Suzanne P., Sharon Taylor, “When It Comes to Financial Literacy, Is Gender Really an Issue?”, *Australasian Accounting, Business and Finance Journal*, 3:1 (2009), str. 13–25.
- Xue, Rui, Adrian Gepp at al., “Financial Literacy amongst Elderly Australians”, *Accounting & Finance*, 59: S1 (april 2019), str. 887–918, dostupno na: <https://doi.org/10.1111/acfi.12362>.
- Yuesti, Anik, Ni Wayan Rustiarini, Ni Nyoman Ayu Suryandari, “Financial Literacy in the COVID-19 Pandemic: Pressure Conditions in Indonesia”, *Entrepreneurship and Sustainability Issues*, 8:1 (30. septembar 2020), str. 884–898, dostupno na: [https://doi.org/10.9770/jesi.2020.8.1\(59\)](https://doi.org/10.9770/jesi.2020.8.1(59)).

Dodatak

Simbol	Pitanja	Odgovori (tačni odgovori su boldirani)
<i>Kam(p)</i>	Pretpostavimo da ste posudili 100 KM od banke uz (recimo) 3%, šta je niži iznos koji trebate vratiti?	☐ 105 KM ☐ 100 KM + 3% ☐ Ne znam
<i>Kam(s)</i>	Pretpostavimo da ste uložili 100 KM u banku i da vam banka garantuje povrat od 20% godišnje, a vi reinvestirate svoj prinos svake godine, koliko bi vaša investicija porasla nakon pet godina?	a. Više od 200 KM b. Tačno 200 KM c. Manje od 200 KM d. Ne znam
<i>Inf(d)</i>	Inflacija se odnosi na povećanje troškova roba i usluga u određenom periodu	Da Ne Ne znam Za mene nema nikakve razlike
<i>Inf(p)</i>	Pretpostavimo da su vam se plate udvostručile 2022. godine – recimo sa 10,000 KM na 20,000 KM. Pretpostavimo da su se i cijene robe udvostručile. Koliko ćete danas robe moći kupiti sa 20,000 KM prihoda u 2022. godini?	a. Više robe b. Isto c. Manje robe
<i>Div(d)</i>	Ulaganje u dionice i drugu imovinu nosi rizik – što znači da možete izgubiti sav svoj uloženi novac. Neki od načina na koje možete smanjiti ove rizike su:	a. Ne radeći ništa b. Investirajte u više istih sredstava c. Diversifikacija – investirajte u više različitih sredstava d. Investirajte u kapitalno zagaranтовane proizvode e. Stavite svu svoju uštedevinu u sef banke
<i>Div(p)</i>	U upravljanju vašim investicijama, diversifikacija znači:	a. Ulažete samo u jednu kompaniju b. Kupovinu kada je tržište u pada, a prodaju kada je u porastu. c. Svoja ulaganja predajete menadžeru d. Ulažete u niz kompanija kako biste smanjili izloženost riziku e. Nisam baš siguran f. Ne znam g. Za mene nema nikakve razlike

Napomene: Kam(p) = prosta kamata; Kam(s) = složena kamata; Inf(d) = definicija inflacije; Inf(p) = primjena inflacije; Div(d) = definicija diversifikacije; Div(p) = primjena diversifikacije.

Financial literacy in Bosnia and Herzegovina

Abstract

The purpose of this study was to preliminary analyze the financial literacy in Bosnia and Herzegovina by considering three main dimensions: interest, inflation, and diversification. The target population was working-age individuals (18–65 years old). By using a cross-sectional questionnaire-based survey, 638 useful responses were collected. The data was presented through a series of descriptive statistics and frequencies. The results present the extent of financial literacy by considering several demographic factors, such as gender, age category, education, and an individual monthly income, as well as a comparative assessment with previous studies. The findings provide evidence of moderate financial literacy in Bosnia and Herzegovina as every third (fourth) respondent was able to answer correctly all three questions addressing financial literacy application (definitions). Similarly, to previous studies, financial literacy depends on the income, education, and age of respondents as well. The study is a pioneer one and extends the literature by examining this important construct within Bosnia and Herzegovina.

Key words: financial literacy, financial knowledge, financial skills, demographic factors, Bosnia and Herzegovina